

visse, fuisse mentitum. Multo magis D. Basilii, Homilia contra divites avaros, et Chrysostomi atque Euthymii probo sententiam, eum dixisse, quod res erat; nec enim sine causa narrat Marcus, cap. 10, 21, Christum, hoc audito, eum dilexisse; quod profectio non fecisset, si simulator fuisset, quod Christum omnia scientem latere non potuit. Quod autem Calvinus respondet dilexisse eum, sicut diligit Deus res omnes naturales, quia natura sua bona sunt, ridiculum est: nam isto quidem modo non solum omnes homines, sed omnes etiam demones diligit. Perspicuum autem est evangelistam aliquem Christi erga hunc adolescentem propter mandatorum observationem singularem amorem significare voluisse; quo amore non solum non alios peccatores, sed ne illum quidem ipsum, antequam id audivisset, prosequeretur; non quod illi prius ignoraret, aut quod non prius eum diligeret; sed quod ostenderet se more hominum ex ejus responso, quod ante ignoraret, didicisse, et quem ante non diligebat, diligere cepisse. Quod ad confirmationem sententiae nostrae satis est. Magis etiam ridiculum, quod idem Calvinus Catholicis ex hoc loco colligentibus peccatorem posse se per bona opera, et mandatorum observationem ad justificationem dispendere; ea enim bona quae faciunt, antequam iustificetur, suo quodammodo Deo grata esse, ac, ut theologi vocant, meritoria de congruo, respondet eodem modo ranas et culices mereri, quia ea quae faciunt, naturaliter bona sunt, caequae Deus amat. Jam enim docuimus Christum hunc adolescentem non tantum propter naturalem bonitatem, sicut omnes communiter homines, sed proprio propter mandatorum observationem, quae naturalis non est, singulariter amasse.

VERS. 21. — SI VIS PERFECTUS ESSE, VADE, VENDE OMNIA, QUAE HABES, ET DA PAUPERIBUS. Perversa etiam hoc loco et maligna interpretatio Calvinii, qui existimat Christum non serio et ut perfectionis consilium daret, sed cautè, ut adoleseptis hypocrisim detegeret, hoc illi dixisse. Quia enim, inquit, mentitus est, dicens se mandata omnia observasse, voluit Christus ut palam omnes intelligerent non ita esse, proponens illi unum tantum praeceptum, ex quo, an proximum diligere, appareret, ut venderet omnia, et daret pauperibus, sciens enim facturum non esse, atque ita ejus mendacium deprehendendum. Multi sunt hic ejus errores: primus est, quod illud adolescentem mentitum putet, quem superiore versu refutavimus. Hoc dignus erat venia, nec error appellandus, quia multi, ut diximus, et graves auctores in eadem fuerunt opinione; nisi illi catholicò, Calvinus haeretico animo dixisset; non, ut aliquid illum adolescentem mentitum putet, quem superiore versu refutavimus. Hoc dignus erat venia, nec error appellandus, quia multi, ut diximus, et graves auctores in eadem fuerunt opinione; nisi illi catholicò, Calvinus haeretico animo dixisset; non, ut aliquid illum adolescentem mentitum putet, quem superiore versu refutavimus.

VERS. 21. — SI VIS PERFECTUS ESSE. Marcus et Lucas: *Unam tibi deest, quod addictus sis divitiis, hoc tibi deest ad salutem.*

in se esset, penitus tolleret. Secundum est, quod nullum prorsus consilium esse putet, et hoc ipsum, quod Christus adolescenti dixit, ut sua omnia venderet, et daret pauperibus, seque sequeretur, non consilium, sed praeceptum esse dicat, quod ante illum nempe cogitaverat. Est genus quoddam Pelagianorum, qui olim docere videbantur neminem saluum esse posse nisi omnia venderet, et daret pauperibus, quasi non consilium, sed praeceptum hoc esset, non tam ab Augustino, epistola 89, paucis verbis refutati sunt, quam, ut insani, ab omnibus irrisi. Et verò quis non videt consilium illud esse, quod, cum bonum sit, imperatum tamen non est; alioquin et perpetuum servare virginitatem praeceptum esset, quia bonum esse D. Paulus testatur. At hoc Calvinus, ut opinor, non concedit: Nam si praeceptum est, servari ergo ab omnibus debet; et qui non servat, salvi esse non possunt. Itaque eò Calvinus suo errore ducatur necesse est, ut affirmet, quod olim Eustathii in concilio Gangrensi condemnati affirmabant, neminem, qui uxorem haberet, saluum esse posse, et, quod stulti illi Pelagiani dicebant, neminem posse ad vitam aeternam pervenire, nisi omnia venderet, et pauperibus daret. Deinde quis tam obtusus est, ut non animalverat, quam exquisitis studiosè verbis praecepta Christum, consiliaque distinguat? Cum de praeceptis loquitur, non dicit: Si vis perfectus esse, serva mandata; sed: Si vis ad vitam ingredi; cum verò de consilio, non dicit, si vis ad vitam ingredi; sed, si vis perfectus esse. Praeterea mandatorum observationem, tanquam praemium proponit vitam aeternam; si vis, inquit, ad vitam ingredi, serva mandata; observationi verò consiliorum non vitam aeternam, sed thesaurum in caelo, id est, vitae aeternae majores divitias pollicetur. Et non solum beatum esse, sed beatorum principem et iudicem; *sedebitis, inquit, et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.* Non possum ego melioribus verbis quam Augustinus, sermone 61 de Tempore, aut probare, aut explicare evangelica consilia: *Aliud, inquit, est consilium, aliud praeceptum. Consilium datur, ut virginitas conservetur, ut à vino et carnibus abstinatur, ut tendantur omnia, et pauperibus erogentur; praeceptum verò datur, ut justitia custodiatur, ut omnis homo divertat à malo, et faciat bonum. Denique de virginitate dicitur: Qui potest capere capiat; de justitià verò non dicitur: Qui potest facere, faciat, sed: Omnis arbor, quae non facit fructum bonum excindetur, et in ignem mittetur. Consilium qui libenter audierit, et fecerit, majorem habebit gloriam; praeceptum qui non impleverit, nisi penitentia subrenerit, penam evadere non poterit.* Et rursum, in lib. de sancta Virginitate, c. 14: *Praecepto, inquit, quisquis non obtemperat, reus est et debitor poenae; proinde quia uxorem ducere vel nubere peccatum non est; si autem peccatum esset, praecepto velaretur, propterea praeceptum Domini de virginibus nullum est; sed quoniam deitatis remissive peccatis adenda est vita aeterna, in quò est quaedam egregia gloria, non omnibus in aeternum victuris, sed quibusdam ibi tribuenda, cui consequenda parum est liberatum esse à peccato-*

tis, nisi aliquid ipsi liberatori vocetur, quod non sit criminis non vorisse; sed vorasse ac reddidisse sit laudis: *Consilium, inquit, do, tanquam misericordiam consecutus à Deo, ut fidelis essem, 1 Cor. 7, 25; et eisdem libri c. 50: Nec enim sicut non mactaberis, non occides, ita dicitur: Non nubes; illa exiguntur, ista offeruntur. Si fiant ista, laudantur; nisi fiant ista, damnantur; in illis Dominus debitum imperat vobis; in hoc autem, si quid amplius supererogaveritis, in reddendo reddet vobis; et sermone 18 de Verbis Apostoli: Quid jubes, ne adultera simus? hoc praecipis; amando te plus facimus quam jubes. De virginibus, et ait Apostolus, 1 Cor. 7, 25, praeceptum Domini non habeo. Ergo quare hoc faciunt. Consilium autem do, illa autem mentes, quibus terrenae nuptiae viderentur, quae terrenos amplexus non desideraverunt, usque adeo acceptaverunt praeceptum, ut non recuserent consilium. Eant Calvinistae, et negent ullum esse consilium, dicant opera supererogationis sophistarum esse commentum. Nos enim Christum et D. Paulum consiliorum ac praeceptorum doctores atque assertores; Christi verò ac D. Pauli D. Augustinum, omnesque omnino veteres auctores interpretes habemus. Calvinistae, quia evangelica consilia servare nolunt, esse non credunt, aut se credere dissimulant, et obijciunt illud tritum, quod Christus ait apud Lucam: *Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicitur: Servi inutiles sumus, c. 17, 10.* Illum locum in commentariis in Lucam, si Dominus joverit, explicabimus: nunc tantum dicimus illum Calvinistis adversari maxime; primum, quia docent neanimum omnia praecepta servare posse; Christus autem ostendit nos posse servare cum dicit: *Cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis;* deinde quia ex illis ipsis verbis colligitur posse nos ultra praecepta aliquid facere. Huc enim tota aspectabat parabola ut doceret Christus eum, qui non facit, nisi quae sibi praecepta sunt, non majorem gloriam occasione habere, quam servum qui domino suo tantum ministravit. Indicat ergo tunc gloriarì nos posse, cum ultra praecepta aliquid etiam boni fecerimus; facere igitur possumus. Expressum est exemplum in D. Paulo. Praecepit Christus, ut Evangelium predicaret, non praeceperat, sed tantquam consilium in medio reliquerat, ut qui Evangelium predicarent, de Evangelio non viverent; dicit se, si Evangelium predicaverit, nullam gloriam habere; necessitatem enim, id est, praeceptum sibi incumbere; gloriam autem suam esse, ut Evangelium predicans sine sumpto ponat evangelium, 1 ad Cor. 9, 15, 16, 18. Obijcit etiam Calvinus, quod Abrahamo, Genesis 17, 1, à Deo dictum sit: *Ambula coram me, et esto perfectus, cum illi non consilia, sed praecepta servanda traderentur, quasi inde sequatur evangelicam perfectionem non in consiliorum, sed in praeceptorum observatione sitam esse.* Respondeo puerilis esse ignorantiae nescire inter legaleam aut naturalem et Evangelicam perfectionem distinguere. Tertius error est, quod existimet satis esse bona sua retinere, et paulatim ex illis pauperes juvare,*

quam simul illis erogare. Hoc quidem non praeceptum, sed consilium est, non tamen Christi, sed hominum avarorum, qui hoc solent praetextu divitias suas retinere; eundemque Vigilanti olim errorem fuisse adversus illum Hieron. scribit, idemque, in lib. de ecclesiasticis Dogmatibus, c. 71, Genadium indicavit. Non Calvinus, non Vigilantius, sed Christus est, qui adolescenti consilium dedit, ut si perfectus esse vellet, non post longas inducias, sed statim, nec paulatim, sed simul omnia, quae haberet, venderet, ac pauperibus daret, seque nudum nudus quoque sequeretur.

NOTA EDITORUM.

Alia est ejusdem loci expositio ad v. 10, cap. 17, S. Lucae, quae Maldonatus haereticorum errorem oratione majori ex promissis insequitur, ac scopum à domino intentum egregiè admodum explanat. Ad illa nempe Christi verba: *Sic et vos, cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicitur: Servi inutiles sumus; quod debemus facere fecimus, haec habet exitus interpretis: Tria Calviniani his verbis significari dicunt. Primum non posse nos plus facere quam praeceptum est, nullum opus, ut vocant theologi, supererogationis, quia quidquid facimus, aut facere possumus, multis nominibus debemus Deo, quemadmodum servas illic nihil fecit, nec facere potuit, nisi quod debuit. Incredibilis excitas non videntium ex hoc loco id colligi non posse, contrarium verò posse. Nam ubi, quae, aut dicit, aut indicat Christus nihil nos plus facere posse quam debemus? Quia servus ille non fecit? At si non fecit, facere profectio potuit. Nam si non potuisset, non utique dixisset, dominum illi gratiam non habuisse, quia nihil fecisset, nisi quod facere debebat, indicans gratiam illi, si plus fecisset, habiturum; quod non indicasset, nisi plus facere potuisset. Itaque ex parabola non colligitur, quod haeretici volunt, contrarium verò colligitur. Minus etiam illud, magis hoc colligitur ex conclusione. Non enim concludit Christus: Sic vos non potestis facere, pluraquam praeceptum est vobis, quod concludendum erat, si, quod isti boni interpretes Scripturarum volunt, dicere voluissent; sed concludit: Sic et vos, cum feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicitur: Servi inutiles sumus; quod cum dicit, indicat hanc dubiè posse nos plus facere aliquid, quam nobis praeceptum sit; quod si fecerimus, servi utiles erimus. Obijciunt rationem, nos, quanti quanti sumus, Dei esse, sicut mancipium domini sui est, quidquid est, nihil ergo facere posse, quod Deo, etiam si nullum praeceptum esset, non aliis nominibus debeamus, propterea servum, non mercenarium, esse mancipium interpretantur. Et quidem veteres reperunt auctores, qui hoc idem, sed alio opinor sensu dicere videantur, Chrysostomus, homil. 54 ad populum Antiochen., et Ambrosius in Commentariis ad hunc locum: *Sicut, inquit, tu non solum non dicit servo tuo: Recumbe, sed exigit ab eo aliquid ministerium, et gratias ei non agit, ita nec in te patitur Dominus unius usum esse operis, aut laboris; quia dum vicimus, debemus semper**

operari. Ergo agnosce te esse servum plurimis obsequiis defenerat. Non te præferas, quia filius Dei dicris; agnosceda gratia, sed non ignoranda natura. Nec te factes, si bene servisti, quod facere debuisti. Obsequitur sol, obtemperat luna, serviunt angeli. Hæc ut intelligatur, adhibenda distinctio, quam et Euthymius animadvertit. Alia Deo debemus, quia ab eo nobis data; alia, quia præcepta. Nec enim tam severè voluit Deus agere nobiscum, ut quidquid illi iure debebamus, exigeret; si spectes, quid ab eo acceperimus, omnia illi debemus, quia nihil non accepimus; si spectemus quid nobis præceperit, non debemus omnia: multa infirmitati nostræ concessit, decem tantum præcepta nobis dedit. Potuit iure suo à nobis exigere ut omnes virginitatem servaremus; potuit, ut omnia quæ habere distribueremus in pauperes; nam et hæc omnia ipse nobis dederat, et poterat repossere iure suo; sed noluit, quia ipse cognovit figmentum nostrum (Psal. 102, 14), ut sæpe solet Chrysostomus dicere. Cum ergo facias aliquid boni, quod præceptum nobis non est, plus quidem facimus quam præcepti iure debemus, non plus quam, si Deus summo nobiscum iure agere voluisset, deberemus. Nam et à mancipiis suis solent aliquando domini, non quidquid iure possunt, exigere, sed quod mediocri studio atque labore facere possunt; tantum ut sibi quotidie lucri afferant, aut tantum ut in vinea suâ laborent; si quid præterea facere possint, sibi faciunt. At urgent heretici Deum à nobis quidquid iure suo exigere potuit, reipsa exegisse. Quid enim fecisse reliquit, quia à nobis exegit, ut se ex toto corde, ex totâ animâ, ex totis viribus diligeremus? qui enim minus quam potest facit, eum non totis utique viribus amare. — Respondeo illud non speciale, sed generale præceptum esse; nec enim in Decalogo continetur; quare accommodatè ad præcepta Decalogi, quæ propriè præcepta sunt intelligendum. Totis igitur viribus Deum diligimus, quando totis viribus in decem præceptorum observationem incumbimus. Ex totâ animâ diligimus, quando parati sumus vitam potius effundere, quam præceptum Dei ullum violare, etiamsi alia bona, quæ præcepta non sunt, quæque facere possemus, facere nolimus. Atque hæc eadem ratione secundum eorum error, quem ex hoc loco confirmare solent, refutatur. Dicunt nos ne id quidem, quod præceptum nobis est, posse perficere; nec enim posse ex totis viribus Deum diligere, quod nobis utique præceptum est. Ridiculus error, et ipse sese refellens. Quid enim est totis viribus Deum diligere, nisi quantum possumus diligere? ut illis omnia, quæ volunt, disputandi causâ concedamus. At cui dubium esse potest, posse nos diligere, quantum possumus? Si enim non possumus, quomodo possumus? et si possumus, quomodo non possumus? Præterquam quod, ut modò declaravimus, diligere Deum totis viribus non est diligere quantum omnino possumus, sed quantum possumus efficere ne ejus transgrediendi præceptis eum offendamus. Tertius error est, qui majore videtur ex hujus parabole conclusione probabilitate colligi; nullam nobis deberi mercedem, etiamsi præcepta omnia ad perfectum ob-

servaverimus. Numquid, inquit, gratiam habebit servo illi, quia fecit quæ ei imperaverat? et: Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutilis sumus; quod debuius facere, fecimus, v. 9, 10. Et verò magnum hic locus omnibus auctoribus negotium fecerit. Doceamus prius ex eo non colligi, quod heretici colligere conantur. Primum quidem in parabola non dicitur: Numquid mercedem dabit illi? Sed: Numquid gratiam habebit servo illi? gratiam, quæ minus quam merces videtur esse, multo plus quam merces est, nempe corollarium mercedis, quod propter gratiam à servo navatam operam supra pactum conventum superaddit; quæ ideò gratia, non merces appellatur, quia non ex pacto et iure, sed ex domini liberalitate, moralique, ut vulgò dicitur, honestate debetur; debetur tamen. Nam quero an dominus ille, qui in parabola proponitur, servo, qui in agro primum toto laboraverat die, cum cœnanti sibi noctu ministravit, nullam pro labore mercedem solvit? Quis neget? Negat Calvinus, sed aliter probare non potuit quam fingens servum illum mancipium fuisse pecuniâ emptum, non hominem mercede conductum. Quod ille figmentum ne conjecturâ quidem ullâ probare potest; et nos ex perpetuâ Scripturæ consuetudine servos mercenarios appellantis, et ex verbis ipsius hujus loci refutamus. Cum enim dicit: Numquid gratiam habebit servo illi? indicat de eo se loqui servo, cui dominus gratiam habere solet; non solet autem mancipio, sed mercenario gratiam habere; præsertim si, ut ego quidem puto, *ἄριστον ἔργον, gratiam habere*, hoc in loco est præter constitutam mercedem aliquid dare. Nam etsi gratiam habere tam Græcè quam Latine ad solum animum referri solet, sicut gratiam referre, et Græcè *χάρην ἀποφέρειν*, aut *ἀποδοῦναι*, ad remunerationem, tamen arbitror hoc loco esse tapinosin, quæ uti vulgò solemus, plus quam dicimus insinantes: Hoc si feceris, gratiam habebis, indicans dico me non habiturum modò, sed etiam relaturam gratiam. Cum ergo Christus in parabola non significet dominum illum, de quo loquebatur, mercedem servo suo non solumurum, sed non habiturum gratiam, id est, nihil præter mercedem daturum esse, nec, cum dicit in conclusione: Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, significat nullam nos propter præceptorum observationem mercedem habituros; sed nihil habituros præter mercedem eam, quæ observantibus præcepta constituta atque promissa est. Nam præceptorum quidem observationi certam in celo mercedem respondere universa Scriptura docet supra, c. 6, 25, 26; Matthæi. 5, 12, et 10, 41, 42; Marc. 9, 41, 1 Cor. 5, 8, 14, et 2 Epistolâ Joan. 8, Apocalypsis 11, 18, et 22, 12. Quid ergo est: Dicite: Servi inutilis sumus; quod debuius facere, fecimus? Sunt qui non tam verè quam humilitatis causâ dictum interpretari videntur, quasi id tantum Christus agat, ut doceat nos non afferri animo, cum omnia quæ præcepta nobis sunt servaverimus; fecisse enim tantum quod debebamus, quin humiliter de nobis sentire oportere, existimareque aut nihil nos fecisse, aut nullâ dignos esse mercedem, cum nihil, nisi quod debe-

hamus facere, fecerimus. In hanc sententiam hoc testimonio sæpe utuntur veteres auctores, Origenes, homil. 12 in Josue, Cyprian., lib. 5, Epistolâ 6, et lib. 5 ad Quir., c. 51, Chrysostom., in serm. de Penitentia et Confessione, Hieron. in Epistolâ ad Ctesiphont. contra Pelagianos, Bernard., sermone 4 in Psal. 90, et Epistolâ 142, Theophylactus in Commentariis, et Cyrillus apud D. Thomam. Alii, ut Beda et Lyranus hoc loco, servos nos etiam cum omnia fecerimus, inutiles existimare debere, quia nihil Deo utilitatis attulimus, qui bonorum nostrorum non indiget. Cæterum non id, opinor, agebatur, ut probaretur nihil nos utilitatis Deo afferre posse; sed nihil nobis præter constitutam debito ministerio deberi mercedem. Nam servus quidem ille, qui in parabola proponitur, aliquid domino suo utilitatis attulit. Et si nos nullam Deo utilitatem afferre possumus, non impotentia nostrâ, qui aliquid certè facimus, sed Dei nullâ re indigentis naturâ fit. Neque concludit Christus: Dicite: Servi inutilis sumus, quia nihil Deo utilitatis attulimus; sed quia quod debuius facere fecimus, quod aliud esse dubium non est. Aliam etiam idem Beda interpretationem affert: Servi inutilis sumus, quia etsi aliquid mercedis meriti sumus, minus tamen meruimus quam nobis dabitur, si labor noster, mercesque æquâ lance pensentur, quia non sunt condignæ passionibus hujus temporis, ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Roman. 8, 18). Neque hic videtur esse sensus: nam non propterea domini ille servo suo gratiam non habuit, quia minus quam promissa requiritur merces, sed quia non magis laboraverat. Et nos non jubemur dicere: Cum omnia fecimus quæ nobis præcepta sunt, servi inutilis sumus, quia minus meruimus quam nobis datur, sed quia quod debuius facere fecimus. Quo ergo sensu hoc loco servi inutiles appellentur, ex propositâ parabola intelligendum est. Quod enim in parabola est servo illi nullam à domino deberi gratiam, hoc procul dubio in parabole conclusione est servum inutilem esse, cum eadem sententia, aliis tantum verbis hoc pro illo ponatur. Gratia autem in parabola non significat mercedem ex pacto pro exhibito labore ac ministerio servo promissam, debitamque, sed mercedis cumulum atque corollarium, quo servi qui plus quam debebant laboraverunt, donari solent. Idem ergo est servus inutilis esse, cum fecerimus omnia quæ præcepta sunt nobis, non quidem nihil præceptorum observatione meruisse; sed nihil meruisse præter mercedem, quæ præceptorum observationi respondet. Vult igitur Christus non gloriam nos, cum præcepta servavimus, quia etsi mercedem nostram meriti sumus, tamen nihil singulare, nihil egregium et eximium fecimus, nihil quod non quilibet servus facere debuerit. Nec tam est laudabile quòd id fecerimus, quam vituperabile esset si non fecissemus. Non solent hæc gloriæque videri digna nisi quæ egregia et singularia sunt. Quemadmodum supra, Lucæ c. 6, v. 32, dixit Christus: Si diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? Utique diligentes se diligere, virtus aliqua est dignaque mercede, sed quia communis, non singularis virtus est, digna non est

gratiâ. Nam et peccatores diligentes se diligunt, ut ibi subjungitur. Eodem sensu dicebat D. Paulus, 1 Corinth. 9, 16, 18: Nam etsi evangelizaverò, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit. Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans sine sumptu ponam Evangelium. Dicit se, si evangelizet, neque gloriam, neque mercedem habere, non quòd mercedem pro evangelizandi munere non habeat, cum alio loco de eodem loquens dicat: Unusquisque secundum suam laborem propriam mercedem accipiet, 1 Corinth. 3, 8, sed quòd nullam singularem gloriam mercedemque mereatur, cum necessitas illi incumbat. Quæ ergo ejus gloria, quæ singularis et propria merces erit? ut Evangelium prædicans, sine sumptu poneret Evangelium; cumque posset ex Evangelio vivere, ut omnes apostoli faciebant, eâ tamen potestate non uteretur. Cujus interpretationis Bernardum auctorem invenio, qui, nisi fallor, ita hunc locum in tractatu de Præcepto et Dispensatione videtur intellexisse, unde multa isti contraria, quæ hinc heretici, falsò colligunt, præcolliguntur. Primum, posse nos non solum quæ præcepta sunt omnia, sed plus etiam quam nobis præceptum est facere, quòd opus supererogationis appellatur. Quod et D. Paulus affirmat se fecisse, eamque gloriam suam vocat, et nos omnes posse facere Christus hic non obscure indicat. Cum enim dixit: Cum feceritis quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutilis sumus, ostendit nos posse plus etiam quam præceptum est facere, et servos utique esse, sicut potuit servus ille plus facere quàm fecit, plusque quàm debuit; quod si fecisset, gratiam illi dominus habuisset. Deinde exhortandos esse homines ad observanda evangelica consilia; nam ad ea Christus hic exhortatur. Sic enim dicit: Cum feceritis quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutilis sumus, tanquam diceret: Nolite solâ præceptorum observatione esse contenti; pergite porro, et consilia etiam mea servate. Sicut adolescenti illi dixit: Si vis perfectus esse, vende universa quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me. Denique quemadmodum præceptorum observationi merces justa respondet, ita observationi consiliorum cumulatam quandam mercedem, id est, mensuram bonam et conferentem, coagitatam et superfluentem respondere, quæ gratia hic, à D. autem Paulo gloria et merces appellatur. —

ET HABEBIS THESAURUM. Valdè risi, cum apud magnum quemdam hereticorum interpretem hanc expositionem legerem, ne, inquit, putaret sibi deperdita esse bona, si illa pauperibus daret, adjunxit præcepti hujus utilitatem. Per imitationem autem loquitur ob id quòd hic adolescens non simpliciter bona sua, sed thesauri loco possidebat. Quasi dicat: Putas te thesaurum habere, quia dives es, majorem habebis in celo, si me audieris. Quæ omnia propterea hereticus iste dicit, ne merita bonorum operum, quæ hinc manifestissimè colliguntur, colligi posse videntur; propterea paucis verbis multos errores complexus est: quòd præceptis vocat, quòd consilium est; quòd propterea patet Christum vitam æternam thesaurum appellasse, ut ad adole-

scantis opinionem alluderet, qui magnum se habere thesaurum arbitraretur; quod nolit sensum esse propter relicta, et pauperibus data bona thesaurum in celo illum habiturum, ne merita concedere videatur. Primum errorem satis paulo ante refutavimus. Secundum non magno opere opus est ejus refutare, quia quisquis aliquid habet iudicii, facile reprehendit, et ridebit. Quis enim tam hebes est, ut non animadvertat voluisse Christum ad mercatorum consuetudinem alludere, qui uno loco minorum pecunie summam dare solent, ut in alio longè distante majorem recipiant? Propterea ergo vitam æternam thesaurum appellavit, quod hic bona reponantur, ut illic aucta inveniantur: sicut solet quotidie crescere thesaurus, cum ab aliquo reconditur: quemadmodum, c. 6, 20, Christus dixit: *Thesaurisate vobis thesauros in celo, ubi neque ærgo, neque tinea demolitur, et ubi fures non effodiunt, neque furantur.* Agebat autem de elemosynâ, sicut hoc loco, significatque eum, qui dat elemosynam, quasi in celum thesaurum transmittit, sicut Salomon dixit, Proverbiorum 19, 17: *Pænerat Domino, qui miseretur pauperis.* Ex illo ergo superiori loco, non ex hæreticorum interpretatione hic est intelligendus. Preterea quis non animadvertit voluisse Christum hominem divitem, et, ut vero simile est, deditum lucro spe majoris lucri, quâ ejusmodi homines capi solent, ad regnum celorum allicere? quasi dicat; etiam si multa habeas bona; multo tamen plura, majoraque recipies, si ea pauperibus dederis. Itaque tantum abest, ut voluerit Christus ad thesaurum, quem se adolescens habere arbitraretur alludere, et potius voluerit significare illum nihil habere, si ea, quæ habebat, cum regni celorum divitiis compararentur; illum enim, ut dives sit, tamen thesaurum non habere, quem non nisi reges, nec illi quidem omnes habent: in celo autem thesaurum habiturum. Thesaurum ergo regni celorum opibus adolescentis non æquiparat; sed opponit: quemadmodum si quis exiguis possessionibus ingentes totius mundi opes opponat. Preterea illud Christus significat eum majorem in celo gloriam habiturum, si evangelica consilia, quàm si sola præcepta secutus fuerit. Nam qui præcepta sola sequuntur, singuli singulos tantum denarios accipiunt, ut sequenti cap., versu 9 et 10, explicatur: illum autem, si præter præcepta, quæ jam servaverat, hoc etiam consilium amplexus fuerit, ut omnia sua bona pauperibus tribuat: non tantum denarium: sed ingentem etiam thesaurum accepturum esse. Atque hinc etiam tertius error refutatur: ex hoc enim sensu, quem proprium ac genuinum esse constat, manifestum est homines per elemosynas, et proinde per omnia opera bona vitam æternam promereri. Idem enim, imò majus quiddam hoc loco significatur, quàm apud Lucam, cap. 16, 9: *Facite vobis amicos de mammonâ iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Nam et

VERS. 23 et 24. — Quæ sequuntur sententiæ, ex hæc ipsa exponi debent: nam impossibile rectius per difficile, quàm vice versâ intelligitur. Res est valde

illuc de elemosynis agitur, et facere sibi amicos nihil aliud est, quàm eorum amicitiam, gratiamque promereri. Atque hoc sensu omnes veteres doctores interpretantur. Cyprian., lib. de Opere et Elemos., negotiatorem celestis gratiæ, et comparatorem salutis æternæ distractis omnibus rebus suis pretiosam margaritam, hoc est, vitam æternam Christi cruce pretiosam de quantitate patrimonii sui dicit debere mercari, et Hilar.: *Jacturâ*, inquit, *terrenæ substantiæ celorum opes emendæ sunt*; et Chrysost., homil. in Mattheum 64: *Nam quoniam magna illi cura de pecuniis erat, et quandoquidem ipsum cunctis demandari rebus consulebat, ut ostendat non amissuram bona sua: sed tantò plura, majoraque inventurum, quanto terræ celum præstabilius est, retributionis præstantiam thesaurum appellavit, et simul stabilitatem, atque incorruptibilitatem præmi, ut fieri poterat, humano verbo significanter expressit.* Ad eundem modum Chromatius, in commentariis in c. 6 Matthei.

ET VENI, SEQUERE ME. Tria Christus adolescenti faciendi præscripsit, ut omnia bona sua venderet, ut confectam pecuniam pauperibus daret, ut se sequeretur, quod ultimum omnium summa erat. Nam et Socrates, ut ait Hieronymus, et alii multi philosophi divitiis contempserunt; sed quia Christum secuti non sunt, nihil illis profuit. Quomodo autem Christus intelligat sequere me, minus certum est, quàm vulgò videtur existimari. Clemens Alexand., lib. Stromatum 4; Hieronymus, hoc loco, alique nonnulli interpretes de Christi imitatione dictum intelligunt, quod et ex Marco, 10, 21, videtur confirmari, ubi in quibusdam Græcis codicibus legitur *ἀπαρ τῶν σκηνῶν, tollens crucem*: sed verbum illud, *veni*, indicat Christum non de imitatione solum, sed de corporali etiam comitatu agere, invitare eum, ut se sequatur, quemadmodum Apostoli, et familiares discipuli sequerentur. Quod autem Marcus ait *tollens crucem*, si eam lectionem admittimus, contrarium huic interpretationi non est. Nam Apostoli et discipuli maxime crucem ferebant, qui Christum non animo tantum, verum etiam pedibus proximi sequebantur.

VERS. 22. — ABIT TRISTIS. Hæretici interpretantur propterea tristem abiisse, quia victus, atque confusus conscientia sua fuerat, quòd mandata non servasset: quemadmodum se paulo ante jactaverat: sed hanc interpretationem, jam versu 20 refutavimus. Tristis ergo abiit, quia, cum mandata servasset, non existimabat quidquam sibi tam arduum, quàm Christus dixit, ad consequendam perfectionem superesse, ut vendenda sibi omnia bona essent, et pauperibus distribuenda. Denique rationem, cur tristis discesserit, expressit Evangelista, *erat enim habens multas possessiones.* Facilius enim est pauca quàm multa bona derelinquere.

VERS. 25. — DIVES. Marcus, c. 10, 23, et Lucas, 18, 24, pro divite dicunt, qui pecunias habet, non difficilius divitibus non confidere in divitiis. FACILIS EST CAMELUM. Benè vertit Vulgata, *camelum*: nam *καμῆλος* pro iota, significat rudentem, aut funem cras-

quantascumque, sed magnas pecunias intelligentes: de divitibus enim Christus, ut Mattheus explicavit, loquebatur.

DIFFICILE INTRABIT IN REGNUM CÆLORUM. Marcus scribit Christum circumspexisse, dixisseque: *Quàm difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt*: quod utrumque ad sententiæ commendationem et exaggerationem pertinet. Circumspexisse enim ad postulandam attentionem rem maxime necessariam dicturus videtur, et eadem de causâ usus admiratione: *O quàm difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt.* Potest dubitare lector, quorsum hoc de adolescente Christus dicat, et quorsum apostolis; cum adolescentem à præceptorum observatione, nec à regni celorum ingressu; sed à solâ evangelicæ perfectionis consecutione divitiæ retardaverint. Responsio est facilis, Christum ex adolescente, qui propter divitiis à consiliis evangelicis deterritus fuerat, occasionem accepisse de divitibus in universo genere disputandi, quomodo à vitâ æternâ propter divitiis retardentur.

VERS. 24. — ET ITERUM DICO VOBIS. Marcus, c. 10, 24, scribit, antequàm hoc Christus diceret, discipulos miratos fuisse; unde horum verborum sensus colligendus est, quia enim Apostoli mirabantur, quasi nimis dura esset ac severa sententiâ; respondit Christus eam etiam, atque etiam exaggerans, et severiorem reddens; atque hoc est, quod ait, *iterum dico vobis*, quasi dicat, non solum, quod modò dixi, verum est; sed amplius etiam vobis dico *facilius esse camelum per foramen acis transire, quàm divitem intrare in regnum celorum.*

FACILIS EST CAMELUM. Absurditas, ut videbatur, aut potius admirabilitas hujus sententiæ in causâ fuit, ut quidam cameli nomine nauticum funem, quo anchoræ alligantur, intelligerent: quasi absurdum esset camelum prægrandem, et deformem belluam per foramen acis introire: funis autem cum acu analogiam aliquam haberet, quia solet filum, aut funiculum per foramen acis induci, et auctore Suidâ Græcum nomen *καμῆλος* id etiam significat. Sic Theophyl. interpretatur, et nonnulli alii, ut opinor, Græci, ut refert Euthym. Alii pejus in urbe Jerosolymitana portam quamdam fuisse fingunt, quæ foramen acis appellaretur, adeò humilem, ut cameli per eam, nisi exoneratâ, ingredi non possent. Isti interpretes non animadvertunt, quò absurdior videtur, eò veriorem oportere esse sententiâ: propterea enim Christus dixit *facilius esse camelum introire per foramen acis, quàm divitem in regnum celorum, quia camelum per foramen acis introire maxime absurdum, et impossibile erat; et volebat significare maxime absurdum, et impossibile esse, ut dives in regnum celorum introiret, sicut paulo post, versu 26: Hoc, inquit,*

siorem; proverbium erat tùm apud Judæos usitatum, cum rem impossibilem esse affirmabant, idque in vestigiis eorum libris occurrere testatur Ricardus Simo.

apud homines impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt. Itaque quæ ratione moti sunt, ne camelum animal intelligerent; eâ maxime moveri debuerunt, ut animal interpretarentur, quemadmodum Origenes, Hilarius, Chrysostomus, Hieronymus, auctor Imperfecti, Juvenius, lib. 3 Hist. evang.; Sedulius, lib. 4 Carminum, interpretantur. Syrus etiam interpres vertit *בשר*, quod non potest, nisi camelum animal significare. Erat autem hæc proverbialis vulgò locutio, quâ cum aliquid significabatur, impossibile esse, dicebatur *facilius camelum per foramen acis introire posse, quàm id fieri, quemadmodum et Thalmudistæ sæpè loquuntur, ut multi jam viri docti annotaverunt.* Est autem hyperbole, et exaggeratio, qualis in ejusmodi proverbis esse solet. Itaque disputare quomodo difficultis sit divitem in regnum celorum, quàm camelum per foramen acis introire, inanis est operæ: eim sententiæ summam esse constat valde esse difficile divitem in regnum celorum introire, nec sit necesse, ut difficultus sit, quàm ut camelus per foramen acis introeat, ut, diximus, proverbialis hyperbole est. Illud majus, ut arbitror, esse operæ pretii investigare, cur potius de divitiis, quàm de aliis rebus hoc dictum sit, eum multe sint alia, quæ hominis salutem magis impediunt, ut ambitio, libido, iracundia. Ratio, ut ego quidem existimo, est; quia ceteræ res, etsi aliquos magis, tamen plerosque minus impediunt, divitiæ verò ferè omnes retardant, quia omnes avaritiæ student, à minore usque ad majorem, Isaïæ 56, 11, et Jeremiæ 6, 15, et 8, 10, et de ipsi Evangelii prædicatore loquens D. Paulus ad Philipp. 2, 21, dixit: *Omnes, quæ sua sunt; querunt, non quæ sunt Jesu Christi.*

VERS. 25. — QUIS ERGO POTERIT SALVUS ESSE? Quasi dicant, cum omnes divitiis incumbant, et dives in regnum celorum introire non possit, quis salvus esse poterit? Marcus, c. 10, 26, ait apostolos hoc dixisse *αὐτοῖς*; inter se ipsos, id est, tacite, ita ut ipsi soli audire possent, quod idè notandum putavi, quia ex eo vers. 26 intelligendus est.

VERS. 26. — ASPICIENS. Propterea, ut arbitror, Christus discipulos aspexit, ut indicaret se eorum cognovisse cogitationes, sermonesque, quamvis secretos, intellexisse; eò enim pertinet, quod Marcus, ut paulo ante annotavimus, scripsit apostolos hos inter se tantum sermones mississæ.

APUD HOMINES HOC IMPOSSIBILE EST. Omnes evangelistæ in eo conveniunt, ut priori loco doceant difficile esse divitem intrare in regnum celorum: secundo loco dicant impossibile esse. Quod magnum est argumentum eos non sententiam tantum: sed veritatem etiam Christi recitasse, Christumque voluisse sententiam suam magis exaggerando confirmare. Primum enim simpliciter dixit difficile esse divitem in regnum celorum introire: secundo loco dixit *facilius esse*

VERS. 26. — APUD DEUM OMNIA POSSIBILIA SUNT. Post Deus gratiæ suæ vitæ cupiditatem illam, abustum, corruptionem ab ipsis divitis divellere, et contemptum eorum impertiri.

camelum introire per foramen acis. Tertio impossibile omnino esse, sed apud homines, non apud Deum.

VERS. 27. — Tunc respondens Petrus, id est, verba facere exorsus, eo hebraismo, quo, ut sæpe notavimus, respondere dicitur, quicumque loquitur, quamvis nemini interroganti, aut loquenti respondeat. Quamquam hoc loco Petrus videri potest Christo prius locuto respondisse.

ECCE NOS RELIQUIMUS OMNIA. Causam cur hoc Petrus interrogaverit, nonnulli fuisse putant, quod Christus adolescenti dixisset: *Vade, et vende quæ habes, et da pauperibus, et veni, sequere me*: Petrus vero de se, deque aliis apostolis dubitaverit, quale essent præmium habituri, quia, etsi sua omnia reliquerant, tamen nec venderant, nec pauperibus dederant; ita ut non viderentur Christi satisfecisse consilio, nec digni esse, ut promissum adolescenti in celo thesaurum consequerentur. Secus, ut mihi videtur, potius apparet voluisse Petrum significare se aliosque apostolos fecisse jam, quod Christus ab adolescente illo postulaverat, quemadmodum Origen., Hieronym., et Chrysost., existimant. Cur ergo dubitabat, *quid erit nobis?* cur non credebatur se, cæterosque apostolos thesaurum in celo habituros? quia thesaurum Christus idem adolescenti promiserat, quia possessiones multas relicturus erat; apostoli verò paucos, et exiguos, aut etiam nullas reliquerant; idem thesaurum in celo sperare non audent: sed quia aliquem in celo gradum sperant, interrogant qualis, quantusve futurus sit. Nec illud probat, quod interpretes illi absolute et sine exceptione pronuntiant apostolos bona sua non vendidisse, nec dedisse pauperibus. Nam etsi id in Scriptura expressum non est, tamen est credibile, et apostolorum virtuti, perfectionique consentaneum aut omnes, aut aliquos vel omnia, vel aliqua ex iis quæ habebant, vendidisse, ac dedisse pauperibus, qui verò non vendiderunt, propinquis suis, quia verè pauperes erant, reliquisse, idque ex Petri interrogatione haud improbabili conjectura colligitur, cum enim rogat: *Ecce nos reliquimus omnia; quid ergo erit nobis?* quamvis non dicat vendidimus, et pauperibus dedimus; intelligi tamen vult, quia significat se omnia fecisse, quæ Christus ab adolescente postulabat. Quemadmodum versu sequenti Christus respondit: *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me. Quamvis non dicat eos sua omnia reliquisse, intelligitur tamen. Dicit aliquis, quomodo Petrus, et reliqui apostoli fecerant, quod ab adolescente Christus requirebat, siquidem pauca quedam, et villa reliquerant; ille autem possessiones multas, quas habebat, relinquere jubebatur. Respondet alteri D. Gregorius, et ejus verbis Bernard., in declamatione in hæc verba: *Multum deseruit, qui voluntatem habendi dereliquit. A sequentibus tanta relicta sunt, quanta à non sequentibus desiderari poterunt.**

VERS. 28. — Vos qui secuti estis me. Non dicit reliquistis omnia; sed dicendo, quod majus erat, quod

VERS. 27. — RELIQUIMUS OMNIA. August., Epist. ad Paulinum: *Revera omnia contemnunt, qui non solum*

erat minus, intelligit, ut D. Hieronym. indicavit.

IN REGENERATIONE. D. Hilarius, et auctor Imperfecti, homil. 53, regenerationem baptismum interpretantur. Sic enim apud D. Paulum appellari ad Titum 5, aut tempus, quo baptismus frequentandus erat post Christi resurrectionem, quasi dicat fore ut apostoli, cum Ecclesia florere cœperit, in magna sint, sicut ipse, auctoritate. Sed manifestum est regenerationem hoc loco extremum iudicium appellari, sive quia tunc totus mundus renovandus est, et quodammodo regenerandus, ut ait Joan., in Apocal., c. 21, 1: *Vidi caelum novum, et terram novam*, et vers. 5: *Ecce nova facio omnia*, et D. Petrus, in secundâ epistolâ, cap. 5, 15: *Novos verò celos, et novam terram secundum promissa ipsius expectamus*, et Isaias, cap. 65, 17: *Ecce ego creo celos novos, et terram novam*, et c. 66, 22: *Sicut caeli novi, et terra nova, quæ ego facio stare coram me, dicit Dominus, sic stabit semen vestrum, et nomen vestrum*, et D. Paulus ad Romanos 8, 21: *Ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*: sive quia tunc mortalitatem exulti, induti verò immortalitatem regenerandi quodammodo homines sumus, ut D. Paulus ait, 2 ad Cor. 5, 4, *nam et, qui sumus in hoc tabernaculo, ingenimus gratiam, eò quod nolimus expoliari, sed supervestiri; ut absorbeat, quod mortale est, à vitâ; et ad Philip. 5, 21: *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ*. Sic D. Augustinus, libro 5 contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 5, et libro 4, cap. 11, et libro 2 contra Julianum, et Gregorius, libro 4 Moralium, cap. 25; Theophylactus et Euthymius, in commentariis, et D. Bernardus, in Declamatione, quam in hunc locum scripsit, et Gaudentius in Præfatione in Exodum.*

CUM SEDERIT FILIUS HOMINIS. D. Hilarius et auctor Imperfecti, qui per, regenerationem Baptismi vigorem et gloriam intelligunt, sedere filium hominis interpretantur non in tribunali ad iudicandum; sed ad dexteram Patris, ubi paulò post resurrectionem in caelum ascendens sedere cepit. Chrysostomus verò, Euthymius, et Theophylactus, etsi id de iudicio interpretantur; tamen non existimant ullam sedem neque Christi, neque apostolorum; sed solam gloriam, majestatemque significari, in qua Christus, et secundum illum Apostoli apparituri sunt. Non aghi de Christi ad dexteram Patris sessione manifestum est, omnesque præter Hilarium, et auctorem Imperfecti interpretes dicunt, cum de iudicio Christus loquatur: *Sedebitis, inquit, et vos, iudicantes duodecim tribus Israel*: quales autem et Christi, et apostolorum futurae sint sedes, nec certum est, et est fortasse curiosum inquirere, et aliquid definire velle temerarium; sed temerarium non est conjecturas, quò nos docent, probabiliter sequi. Hanc igitur ego secutus et Christi et Apostolorum sedes nubes futuras arbitror, quia ubique Scripturam video dicere Christum in nube venturum, ut infra, cap. 24, 50, et 26, 64, et Apoc.

quomodo possit, sed etiam quantum voluit, habere contentum.

calypsis 4, 7, et est vero simile in eadem nube, quæ venturus est, sessurus esse. Id etiam ex alio loco Apocalyp. colligitur, c. 14, 14: *Et vidi, et ecce nubem candidam, et super nubem sedentem similem filio hominis habentem in capite suo coronam auream, et in manu suâ falceem acutam*. De Christo enim loquitur Joan., cum filium hominis appellet, et de extremo iudicio, ut falx in manu sedentis declarat. Apostolorum autem sedes futuras esse similes indicat hoc loco Christus, *sedebitis, inquit, et vos super sedes duodecim*; quasi dicat, sicut ego, ita et vos sedebitis. De numero sedium dubitari potest, quomodo duodecim futuras esse dicat, cum constet Judam unum è duodecim apostolis sessurum non esse. Itaque si undecim tantum sedebunt, tantum undecim erunt sedes. Si præter undecim apostolos, qui sessuri sunt, etiam Paulus, et Barnabas, qui postea ad Apostolatum extraordinariè vocati fuerunt, sedebunt, non duodecim, sed tredecim erunt sedes. Respondent D. Augustinus, libro 20 de Civitate, cap. 5, et Beda, in Commentariis ad hunc locum, numerum certum, et finitum pro incerto, et infinito positum esse: quasi dicat, sedebitis unusquisque super sedem suam. Sed quia duodecim erant apostoli, quibuscum loquebatur, dixit, super duodecim sedes, quasi etiam Judas sessurus esset; non quod putaret esse sessurum; sed quòd si in officio persisteret, sicut alii, sessurus fuisset: quemadmodum D. Chrysostomus annotavit. Loquitur enim Christus, ut theologi dicunt, secundum præsentem iustitiam, et non tam de personarum statu: quasi dicat apostolorum officium hoc habere propositum præmium, ut qui eo benè functus fuerit, super sedem in iudicio sessurus sit, et cæteros iudicaturus.

JUDICANTES. Non displicet interpretatio Hieronymi, etsi nonnullis displicere video, qui iudicare hoc loco accipit pro condemnare. Quo autem modo iudicaturi apostoli sint, vix nobis compertum esse potest: quemadmodum magni quidam theologi dixerunt. Communis multorum opinio est eos non aliter, quam per comparationem iudicatos, quia illis credebatur cæteri Judæi credere noluerunt, quemadmodum viri Ninivite surgent in iudicio contra generationem hanc, quia in predicatione Jonæ penitentiam egerunt; hæc autem generatio Christo predicante noluit agere penitentiam, et regina Austri dicitur Judæos condemnatura, quia venit à finibus terre audire sapientiam Salomonis, et ecce plusquam Salomon hic, cap. 12, 41, 42, sic Hieronym., auctor Imperfecti, et alii plerique interpretantur. Nonnulli verò theologi, quia plus apostolis hoc loco, quam Ninivitis, et reginæ Austri Christus videtur promittere voluisse, dixerunt apostolos iudicatos non per comparationem solum, sed tantum ministris, et quasi præcones Christi ejus sententiam promulgantes. Alii iudicatos esse tanquam Christi consiliarios, sicut ii, qui iudici assident, dicuntur etiam iudicare. Quod eò mihi minus placet, quod ab hereticorum interpretibus profectum video, et quæ committiturus ejus fuit? mihi illud certum videtur, quod non per comparationem tantum, sed

modo aliquo honorificentiore esse iudicatos, quia per comparationem non solum iusti omnes, sed multi etiam peccatores, et in iusti magis injustos iudicabunt, sicut Ninivite Judæos; et manifestum est aliquid hic apostolis tribui, quod non solum injustis, sed et iustis quidem omnibus concessum sit. Quis autem ille honorificentior modus sit, mea hæc est opinio, quam neminem sequi cogo; apostolos iudicatos, tanquam doctores, tanquam testes accusantes quodammodo eos, qui sibi Evangelium predicantibus, et salutis viam docentibus credere noluerunt: condemnabant enim eos convincentes eorum incredulitatem, dicentesque fecisse se, ut illi crederent, et salvi essent, quidquid potuerunt. Quemadmodum de Moyse Christus dicit, Joannis 5, 45: *Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud Patrem, est qui accusat vos Moyses*. Moysen enim dicit eos accusare, non quod verbis accuset; sed quòd nec illi credere, nec ejus legem servare voluerint. Idem de apostolis dicit, quia sicut Moyses veteris Testamenti legislator, et doctor; ita apostoli novi doctoris fuerunt. Quod ergo illic dicit accusare, hic dicit iudicare. Ergo et Moyses, dicit aliquis, sedebit super sedem, et duodecim tribus iudicabit? fortasse; quid enim absurdum est? tamen non sequitur necessario; quia Christus hunc honorem non omni doctori concedit; sed illis, qui relictis omnibus rebus se propter Evangelium pauperes secuti sunt. Quid ergo, an soli apostoli sedebunt? Origenes, tractatu in Mattheum 8; D. August., lib. 20 de Civitate, c. 5; Cyrilli Alexandrini, in Commentariis in c. 60 Isaie, opinionem probabilem esse non nego, eamque secutus sum aliquando, omnes, qui idem fecerint, id est, propter Evangelium bona sua vendiderint, et pauperibus dederint, eundem esse honorem habituros. Sed mihi videtur esse hic honor promissus non solum, quia Evangelii doctores; sed quia primi fuerunt, per quos promulgatum est Evangelium; quemadmodum non omnes, qui veterem legem docuerunt; sed solus, qui primus docuit.

DUODECIM TRIBUS ISRAEL. Similis huic oritur questio, cur duodecim tantum tribus apostoli dicantur iudicaturi; cum tredecim essent tribus, si Levitica etiam numeretur; quæ haud dubie est iudicanda, et non solum Judæis; sed etiam gentibus Evangelium predicaretur, ex quibus multi obstinati non crederent. His etiam Augustinus, et Beda respondent, numerum certum pro incerto positum. Id probo: rationem quam afferunt, non probo, quia, inquam, duodenarius numerus perfectionem universitatemque significat: quasi sensus sit universos homines iudicatos. Cur enim potius duodenario, quam septenario, aut denario usus est numero, qui et ipsi universitatem solent significare? Causam ergo fuisse arbitror, quòd Christus accommodatè ad eos, quibuscum loquebatur, et ad eos, de quibus loquebatur, locutus sit. Loquebatur cum apostolis, qui duodecim erant; loquebatur de Judæis, inter quos erat, et ad quos imprimis venerat, et, cum quibus volebat apostolos comparare: quasi si eos illis præferret, omnibus præferret. Judæorum

autem, etsi tredecim re quidem ipsa erant tribus, tamen quia Levitica quasi exempta ex numero erat, et hec primogenitorum loco data, non numerabatur: quasi non jam ad homines, sed ad Deum pertinere: ideoque duodecim tantum tribus solebant nominari. Intelligit ergo Christus non solum duodecim apostolos, sed etiam tredecim Paulo et Barnabe numeratis, excluso vero Juda, esse judicatos non solum duodecim tribus, sed omnes etiam gentes, quibus Evangelium predicaverunt. Alia etiam est ratio, cur duodecim tribus nominaverit: quia gentes, quæ Evangelio crediderunt, quasi in populum Judaicum insertæ sunt, et veluti civitate donatæ, ut non jam gentes, sed Judei, id est, confidentes, credentesque appellarentur in duodecim tribus cooptatæ, sicut disputat D. Paulus ad Romanos 11, 17, 19 et 24: *Cum oleaster*, inquit, *esses, id est, gentilis, insertus es in illis*, id est, in populum Judaicum; et rursus: *Fracti sunt rami*, ut ego inserar, id est, Judei non credentes gentiles reputati sunt, ego gentilis cum essem, credendo Judæus factus sum. Hæc eadem est causa, cur D. Joannes in Apocalyp. omnium prædestinatorum numerum ad duodecim tribus Israel revocaverit: *Ex tribu, inquit, Judæ duodecim millia signati*, etc.; c. 7, 5, et in portis ecclesiæ Jerusalem, quam c. 21, 12, describit, nomina duodecim tribuum Israel scripta se vidisse dixerit. Itaque Theophylacti et Euthymii non probo sententiam, qui existimant apostolos solos esse Judæos judicatos.

VERS. 29. — ET OMNIS QUI RELIQUERIT. Chrysost., auctor Imperfecti, et Theophylacti putant hanc esse sententiam, ut omnes, qui idem fecerunt, eundem honorem recipiant. Origenes vero, cujus opinionem probabilior arbitror, existimat Christum de alio inferiori hominum gradu discessere voluisse. Dixerat ante de illis, qui omnia sua bona vendidissent, deditque pauperibus, sequæ pauperes facti secuti essent: dicit nunc de illis, qui non omnia quidem sua aut venderint, aut pauperibus dederint, aut se in similitudinem apostolorum secuti fuerint, sed tamen propter se aliquid reliquerint, aut patrem, aut matrem, aut fratres, aut sorores, aut uxorem, aut liberos, aut domum, aut agrum; illis enim non tantum quidem, quantum apostolis honorem pollicetur: sed magnum tamen præmium promittit, fore ut centuplum accipiant, et vitam æternam possideant. De uxore, quomodo propter Christum relinquere possit, nonnulli dubitant, quia dissolvi non potest matrimonium. Respondet Chrysostomus, et Euthymius ita dictam esse, qui reliquerit uxorem, centuplum accipiet, etc., sicut dictum est c. 10, 29, et 16, 25: *Qui perdidit animam suam propter me, inveniet eam*. Non ergo vult Christum matrimonium dissolvi, sed vult se uxori præferri, et, si uxorem virum impediatur, quominus Christum sequatur, uxorem relinquere, non matrimonio dissoluto, sed facto divortio. Vult, ut maritus potius

VERS. 28. — CENTUPLEM ACCIPIET, multo plura est accepturus, tranquillitatem videlicet animi, spem magnam salutis, internas consolationes; parva et pauca

uxorem quam Christum perdat; vult spiritualia carnalibus anteponi, ut Fulgentius, epistola 2 de statu viduali, interpretatur. Quanquam et de matrimonio inter gentes dissolutione interpretari possumus quorum alter si factus christianus sit, alterque fieri christianus nolit, neque cum christiano sine religionis injuriâ habitare, christianus potest non christianum dissoluto matrimonio derelinquere, ut 1 ad Cor. 7, 15, docet D. Paul., sed generalis sententia ad unam speciem restringi non debet.

CENTUPLEM ACCIPIET, id est, infinitis partibus plura ac meliora, sicut dixit D. Paul. ad Rom. 3, 18: *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*. Numerus ergo finitus pro infinito positus est, ut constat ex Lucâ, c. 18, 50, qui non centuplum, sed multo plura accepturum dixit. Idem Lucas et Marcus, c. 10, 50, addiderunt, *nunc in tempore hoc, quod verbum, ut ait Hieronymus, Millenariis antiquis hæreticis occasione præbuit suum errorem confirmandi, futuros post resurrectionem mille annos, quibus justi pro singulis rebus quas in hac vitâ reliquissent, centenas essent accepturi, quos Hieronymus ita refellit: Non intelligentes, inquit, quod, si in cæteris digna sit re promissio, in uxorebus apparent turpitudines; ut, qui unam pro domino dimiserit, centum recipiat in futuro*. Itaque idem Hieronymus, et cum secutus Beda, bona pars posteriorum interpretum sensum esse putant fore ut qui carnalia, ut Hieronymi verbis utar, pro Salvatore dimiserit, spiritualia recipiat, quæ comparatione et merito sui ita erunt, quasi si parvo numero centenarius numerus comparatur. Quibus repugnat quod Marcus dicit non solum centuplum in hoc seculo accepturum, sed etiam explicat quibus in rebus accepturus sit: domos, inquit, et fratres, et sorores, et matres, et filios, et agros. Propterea Origenes, auctor Imperfecti, Theophyl. et Euthym., interpretantur centuplum in hoc seculo accepturum, quia omnia inter Christianos communia quodammodo charitas facit; omnes enim viros fratres esse, omnes feminas sorores, omnia bona communia, ut inter primos Christianos fuisse legitimus Actuum 4, 35. At quomodo communes uxores, quæ inter Christianos maxime sunt propria? Quanquam dici potest charitate omnes uxores communes esse, quia ita omnes Christianos in Domino sicut viros suos diligunt. Sed ego tamen aliter interpretor centuplum recepturum, et domos, et fratres, et matres, et filios, etc., non quod ista recepturus sit; sed Christum, qui ei instar est omnium, quique nobis et pater, et mater, et frater, et soror, et uxor, et liberi, et domus, et possessio esse debet, sicut ipsemet docuit c. 12, 49, 50: *Ecce mater mea et fratres mei; quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater et soror, et mater est*. Adnotavit D. Bernard., in declamatione in hunc locum, hoc Christum apostolis non dixisse, propterea quod domos et agros, quos non

relicurus magna et multa est accepturus. Centuplum accipiet non in bonis temporalibus, sed in celestibus delectatione, et in firmâ spe æternæ beatitudinis.

habebant, non reliquissent. At certè patrem et retia, quæ habebant, reliquerant, et ad primum verbum vocantem Christum secuti fuerant, c. 4, 22. Propterea ergo hoc illis non dixit, quia majora fecerant, illisque majora promiserat; *sedebitis*, inquit, *et vos super sedes duodecim*, etc.

VERS. 30. — MULTI AUTEM ERUNT NOVISSIMI PRIMI. Non apparet quorsum hoc Christus adjunxerit. Chrysost. et Euthym. existimant ideo addidisse, ut homines ad sequendam evangelicam perfectionem proposito singulari præmio magis accenderet. Aliam etiam nobis causam suspicari licet, ne Apostoli nimiam securitate confiderent; propterea quod omnium primi vocati fuissent; sed sic currerent, non quasi in incertum, sic pugnarent, non quasi aerem verberantes; sed castigare corpus suum, et in servitum redigerent, ne, cum aliis predicarent, ipsi reprobi efficerent, ut de se ait D. Paulus, 1 ad Cor. 9, 26, 27. Quæ autem esset horum verborum sententia, nemo dubitare posset, nisi eam, ut solent, hæreticorum interpretes, pervertissent, dicentes prævidisse Christum futuros multos, id est, omnes Catholicos, qui operibus bonis confiderent, illisque existimarent se vitam æternam promereri, ideoque primos inter Christianos se esse duocent; in judicio autem omnium ultimi futuri essent, id est, ad regnum cælorum penitus excludendi; arrogant enim Petrum meritis confidisse: *Ecce nos reliquimus omnia*. Non erat dignus tam absurdus error confutatione; sed expedit ut lector hæreticorum interpretum perversitatem in-

VERS. 30. — MULTI ERUNT PRIMI NOVISSIMI, quod forte ad eos pertinet qui omnia reliquerunt actu, non affectu; vel potius, multi qui nunc opibus præstant,

CAPUT XX.

1. Simile est regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam.

2. Conventio autem facta cum operariis ex denario diurno, misit eos in vineam suam.

3. Et egressus circa horam tertiam, vidit alios stantes in foro otiosos.

4. Et dixit illis: Ite et vos in vineam meam, et quod justum fuerit, dabo vobis.

5. Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa sextam et nonam horam, et fecit similiter.

6. Circa undecimam vero exiit, et invenit alios stantes, et dicit illis: Quid hic statis tota die otiosus?

7. Dicitur ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite et vos in vineam meam.

8. Cum sero autem factum esset, dicit dominus vineæ procuratori suo: Voca operarios, et redde illis mercedem, incipiens à novissimis usque ad primos.

9. Cum venissent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt singulos denarios.

10. Venientes autem et primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi; acceperunt autem et ipsi singulos denarios.

telligat. Primum, cum Christus dicit: *Erunt primi novissimi*, manifestum est non appellare primos eos qui aut opinione sua, aut dignitate et meritis primi sunt; sed qui primi vocati fuerunt, et ad vineam domini venerunt, ut subjecta statim parabola declarat, c. 20, 16. Isti autem boni interpretes primos vocari putant, qui aut meritis primi sint, aut primi sibi esse videntur; perinde prostris atque si nigrum album interpretentur. Deinde istorum opinione omnes primi erunt novissimi, id est, omnes à regno cælorum excludentur, quia omnes, qui putant se vitam æternam mereri, primi sunt, et omnes à regno cælorum excludentur; at Christus non dicit omnes; sed multi erunt primi novissimi, indicans aliquos, qui primi fuerunt, primos etiam, cum denarius solveret, futuros esse. Itaque non poterunt isti quidquam dicere magis Christi menti et consilio contrarium; denique Christus non dicit multos primos futuros nullos in regno cælorum, id est, excludendos esse; sed futuros novissimos, id est, minores multis, qui post illos venerunt. Loquitur enim de iis qui omnes denarium acceperunt; sed qui ultimi venerant primo loco, ut sequenti parabola declarat. Nam quod Basilium putat, in Reg. brevior., inter. 255, cum dictum est, cap. seq. 14, operario illi querenti: *Tolle quod tuum est, et vade*, jussum esse in infernum ire, merito nemini, quod sciam, probatum est; sed scilicet apud Calvinistas istud est egregium Scripture interpretet esse Apostolos accusare, Christi mentem torquere, sensumque pervertere.

erunt vilissimi, et contra Judæi qui se populum Dei factabant, infimo loco futuros insinuat.

CHAPITRE XX.

1. Le royaume des cieux est semblable à un homme, père de famille, qui sortit dès le point du jour, afin de louer des ouvriers pour sa vigne.

2. Et étant convenu avec les ouvriers de leur donner un denier pour leur journée, il les envoya à sa vigne.

3. Il sortit de même sur la troisième heure; et en ayant vu d'autres qui se tenaient dans la place sans rien faire;

4. Il leur dit: Allez-vous-en aussi à ma vigne, et je vous donnerai ce qui sera juste.

5. Et ils s'y en allèrent. Il sortit encore sur la sixième et sur la neuvième heure, et il fit la même chose.

6. Enfin il sortit sur la onzième heure; et en ayant trouvé d'autres qui se tenaient là, il leur dit: Pourquoi demeurez-vous là tout le long du jour sans travailler?

7. C'est, lui dirent-ils, que personne ne nous a loués. Et il leur dit: Allez-vous-en aussi à ma vigne.

8. Or le soir étant venu, le maître de la vigne dit à son intendant: Appelez les ouvriers, et payez-les en commençant depuis les derniers jusqu'aux premiers.

9. Ceux donc qui étaient venus sur la onzième heure, s'étant approchés, reçurent chacun un denier.

10. Ceux qui avaient été loués les premiers, venant à leur tour, s'imaginèrent qu'on leur donnerait davantage; mais ils ne reçurent néanmoins que chacun un denier;